

rukopis kapetana kvinsdejla

svetislav basara

PREDGOVOR IZDAVAČA

U primerku »Enciklopedije ružâ vetrova« iz 1872, kupljenom sasvim slučajno u jednoj ciriškoj antikvarnici, našao sam ušiven umesto poslednjeg tabaka kaligrafiski ispisani rukopis datiran 1892. godine. Sadržaj rukopisa (koji je u stvari prepis jednog drugog) u priličnoj meri je izmenio tok mog života, kao što je — kako će se videti — izmenio i život anonimnog prepisivača. Ne raspolažem ni jednim dokazom da bih potkreplio verodostojnost redova koji slede. Moguće je da je sve to šala. Neko sa engleskim smislom za humor (prepisivač je Englez) bez sumnje je u stanju da se pozabavi opsežnim (i skupim) pripremama da bi — nakon sopstvene smrti — namagarčio nekolicinu nepoznatih ljudi. Intuicija me uverava u suprotno. U svakom slučaju, bilo da činjenice odgovaraju stvarnosti ili su plod imaginacije, smatram da je vredelo objaviti štivo koje sada, odštampano u šest primeraka, puštam u svet da sâmo proñade svojih šest čitalaca.

Rajner Majer
Cirih, 1903.

PREDGOVOR NEPOZNATOG PREPISIVAČA

Krajem 1898. godine, skrhan neobjasnivom potištenošću i umorom, napustiv London, lep društveni položaj, ugledno ime (koga prečutujem) i povukoh se na imanje mojih predaka u Zapadnoj Engleskoj u nadi da ću daleko od gradske vreve i vašarišta naći mir i dostojanstveno se pripremiti za smrt. Na početku je izgledalo da od toga neće biti ništa; nedaleko od moje kuće beše se naselio neki skorojević, nekakvo bivše londonsko njuškalj cije je ime godinama krasilo stranice skandaloznih hronika; hronični morfist i nabedeni violinist koji je padao u vatru na samu pojavu kakvog velosipeda jer nedavno beše preživeo nervni slom. Budući da je to vozilo naglo sticalo popularnost medu mlađeži, napadi behu skoro svakodnevni. Teško da sam u svom dugom životu, u kome sam upoznao dosta ljudi, sreć coveka potpunije zaljubljenog u sama sebe. Pravo govoreći, biti zaljubljen u bilo koga, stvar je naivnosti prime-rene ranoj mladosti; ali biti zaljubljen u sebe, dakle u osobu koju najbolje poznajemo, znači biti ili idiot ili pokvarenjak, a moj sused je, ubeden sam, bio i jedno i drugo.

Elem, taj probisvet o kome su ljudi sumnjive reputacije napisali i nekoliko tričavih knjiga za uveseljavanje svetine, neprestano je pokušavao da mi se nametne posetama, poklonima, pozivima na partie bridža, a da stvar bude još mučnija, to nametanje sam podnosio sa hipokrižijom i strpljenjem zapanjajućim za moje jadno duševno stanje. Pa ipak, neobično sam zahvalan tom geniju petparačke lo-

gike. Evo zašto: da bih se odbranio od narsljivca počeo sam, pod izgovorom lekarskog saveta, da preduzimam duge šetnje do obale okeana gde sam u tišini, jedva narušavanoj šumom talasa i fijukanjem vetra, nalazio izvesnu vrstu smirenja, a uzgred, za jedne oluje kada su pucali i gromovi, došao do saznanja da je najgora vrsta buke — buka nekoliko ljudskih glasova, u zatvorenoj prostoriji. Ako me ove reči kod budućeg čitaoca prikažu kao mizantropa, biću zadovoljan. Nisam li čitavog života (kao i svih) bio mizantrop koji glumi filantropiju učestvujući u gnušnoj farsi društvenog života. Te su mi šetnje pomogle da shvatim da sam život straćio na to da se neprekidno prikazujem kao neko drugi, drugačiji nego što jesam; da sam ceo život na sebe navlačio obrazinu aveti sve dok na kraju, kako i piše u Katali, nisam postao avet. Zahvaljivao sam Gospodu što mi je pred kraj života milosrdno dodelio organ najgorih patnji duše, što mi je telo mučio bolovima i nesanicom; blagodario sam za svaku muku koja mi je otvarala oči do tada zaslepljene tričavim sjajem zemaljskih stvari.

Tokom jednog takvog izleta, dok me je kočijaš čekao u nekoj krčmi, šetajući obalom ugledan na žalu svetlucav predmet koga su talasi bacali tamо-amo. Provideњu mogu zahvaliti što sam sišao niz strmu i sklisku obalu rizikujući da polomim nogu ili kičmu. Daleko od toga da sam strahovao za život ili zdravlje; bio sam bezvoljan i malodušan i takav napor ne bih preduzeo ni zbog čega vrednog. Ali predmet se zagotonio svetlucao i ja pažljivo sidoh, zagazih do kolena u vodu i uzeh ga.

Bila je to, na prvi pogled, obična boca od finog stakla brižljivo zaptivena smolom. Odmah sam pozvao kočijaša i odvezao se kući. Iste večeri, zatvoren u radnoj sobi razbio sam bocu. Unutra je bio svi-tak tvrde hartije, spis kapetana Adama Kvinsdejla datiran 23. X 1761.

Premda dobro zaštićena, tokom stotinu i dvadeset pet godina koliko je boca nošena strujama, hartija je pretrpela izvesna oštećenja. Proveo sam nekoliko uzbudljivih noćiju prepisujući sadržaj sa originala koji je svaki čas mogao da se raspe u prah i pepeo. Spis je sadržao opis brodoloma koga je preživeo jedini kapetan Kvinsdejl; opis ostrva, Ultima Thule, severnijeg od Islanda na kome su brodolomnika prihvatali stanovnici, pripadnici jeretičke sekte Dvokrugaša, proganjeni iz Evrope u XIV veku; opis obreda i života stanovnika, njihove mitologije i eshatologije; i na kraju — prepis svetog spisa sekete nazvanog *Cistilište sna*.

Proručivši povest koja je imala isceliteljski učinak na moj duh, odlučio sam da je sačuvam od zaborava, ali i od znatiželje rulje, kvazinaučnika i senzacionalista. Jedini način da to učinim bio je da postupim onako kako je boca postupila prema meni: da pustim pripovest da sama nade svog čitaoca. U tu svrhu sam napravio

šest potpuno istovetnih prepisa i ubacio ih u šest skupocenih, ali neinteresantnih knjiga; knjige sam poslao na adrese antikvarnica u Londonu, Istanbulu, Hajdelbergu, Rejkjaviku, Kairu i Bombaju. One će, siguran sam u to, umeti da nadu svoje čitaoce. Svako ko poveruje njihovom sadržaju učiniće isto što i ja: umnožiće rukopis u šest primeraka i naći načina da ih pusti u svet.

J. H. W.
4. 7. 1982.

Rukopis kapetana Kvinsdejla

I

Ne znam da li će ovi redovi ikada biti pročitani. Prostranstva okeana kriju u dubinama predmete mnogo veće nego što je boca od venecijanskog stakla kojom poveravam ovaj spis. Stare knjige govore da su dubine progutale čitav jedan kontinent koji se nalazio između Amerike i Evrope. Ali ipak pišem. Ako zapišem svoju ispovest i poverim je morskim strujama (kakvada savesnijim od glasnika) postoji nada da će, makar kroz stotinu godina, doći do nečijih ruku. Ako ne učinim tako, potpuno je sigurno da će ono što sam saznao odneti sobom u grob.

Moja velika sreća došla je u obliku strašne nesreće. Na povratak iz Nove Engleske brod, *Neustrašivi*, koji sam zapovedao, zahvatila je nezapamćena oluja. Uzalud je posada pobacala tovar u more, uzalud smo spustili jedra; veter i talasi su polomili krmu. Drugog dana (za koga sam mislio da je sudnji) džinovski talas slomi kao drvce glavni jarbol pod kojim nade smrt nostromo *Bredli*, a sledeći odnese sobom trojicu mornara pohitavših *Bredliju* u pomoć. Nije nam preostalo ništa drugo osim da se molimo Gospodu za spas naših duša. Za brod više nije bilo spasa.

Sledećeg dana voda je počela da prodire u potpalublje. Bez kormila, bez jedara, *Neustrašivi* je kao orahova ljuska nošen sve severnije. Mornari, misleći da su im sanse veće u čamcu za spasavanje, donešoše odluku da napuste brod. Ništa im nisam mogao prebaciti. Uzeli su preostale zalihe usoljenog mesa, poslednju baćvu vode i otisnuli se u nepoznato. Sumnjam da su ikada dospeli do neke obale ili da su naleteli na kakav brod. Jer, kada se more konačno umirilo, a oblaci se razišli, uzeh astrolab da utvrdim položaj gotovo potonulog broda i videh da su nas vetrovi odneli daleko od svih pomorskih puteva. I ne samo to; zapanjen ugledah na nebu sazvežđe koje nikada ranije nisam video, sazvežđe nezabeleženo na kartama severnog neba. Ucrtao sam na mapu raspored zvezda iako sam sumnjavao da će moje otkriće nekome poslužiti; voda je dosezala gotovo do ivice palube. Ovde ga ponovo donosim, za slučaj da neko pronade bocu:

Citao sam jednom u mladosti, u nekom pomorskem atlasu prevedenom sa arapskog, a prepunom fantastičnih podviga Sindbada moreplovca i njegove družine, o sazvežđu koje se pojavljuje svakih 365 godina, kada se nezvani *godina godina* i počinje *zima vekova* u kojoj zamire sve dobro i sile zla jačaju. Ali više se nisam mogao setiti izgleda tog sazvežđa da bih ga uporedio sa onim nad mojom glavom, niti sam za to imao vremena: već prilično iscrpen latij sam se sekire, kopona i čekića da napravim splav. Na splav sam, umotane u voštano platno, ukrcao brodski dnevnik, Bibliju, pribor za pisanje, ba-

rut i olovo i u zoru 12. X 1733. zaplovio put nepoznatog.

Onome ko se nikada nije našao na prostranstvu okeana nije poznata mora vremena lišenog i najmanjeg sadržaja. Uprkos očajanju (ili baš zbog njega) merio sam vreme pomoću instrumenata i svakih dvadeset četiri časa urezivao nožem po jednu crtu na improvizovani jarbol, pošto na tim geografskim širinama dan i noć traju mesecima. Onoga časa kada sam ne verujući očima ugledao kopno u izmaglici, na jarbolu je bilo sedam zareza.

Stupivši nogom na čvrsto tlo, skrhan umorom i gladu, klonuo sam i čvrsto zaspao. Ne znam koliko sam vremena proveo u snu; možda sat, možda dva, možda dva dana, ali nisam se probudio sam; neko me je lago prodrmao, otvorio sam oči i ugledao trojicu ljudi. Jedan od njih mi se obratio na jeziku za koga nisam mogao utvrditi da li je iskvaren latinski ili starofrancuski. Na moje zaprepašćenje, kada sam progovorio engleski, čovek je prihvatio razgovor. Sve sam očekivao osim pojave poliglota na jednom tako zabačenom ostrvu. Ali to je bio tek početak iznenadenjima. Istina, u prvi mah sam mislio da sanjam da me na pustom ostrvu bude trojica plavokosih ljudi i da mi najstariji, koji se predstavlja kao Josif, govori da je u snu video propast *Neustrasivog*, moju kalvariju u splavu; da je sanjao mesto na kome će se iskrctati i da je došao da me dočeka. Mislio sam: sve je to košmar; i ranije sam imao slične snove; uskoro će se probuditi u kajiti *Neustrasivog* koji mirno plovi put *Sautemptona*. Ali uvek sam se budio na drugom mestu — u toploj kolibi, na postelji od ovčijih koža, pored čoveka koji bdi uz mene. Kada je bunilo izazvano iscrpljeničušču prošlo postalo mi je jasno da ništa u njemu nije bilo san: nalazio sam se u nepoznatom kolibiju, na ostrvu izolovanom od civilizovanog sveta, okružen nepoznatim ljudima.

Josif, starac koji me je pronašao na obali, tokom jednog popodneva ispriča mi istoriju te čudne zajednice *Dvotočkaša*. Reče da potiču iz Francuske. U šesnaestom veku, grupa laika i duhovnika, predvodena izvesnim Engerandom i monahom Kalistom, nezadovoljna Crkvom rasplavljenom korupcijom, taštinom i preprodajom indulgencija, prihvata davno učenje, jeresi začete u maloj Aziji, u samim počecima delovanja Hristovih apostola. Ta prvobitna zajednica kovača virtuosa iz Antiohije iskreno je prihvatala Evanelje, ali i načinila užasan greh: behu se, naime poduhvatili, da izgrade *mehaničku pticu* kojom su nameravali da se vinu do sedmog neba koga pominje apostol Pavle. To je bio greh gordosti. Pa ipak, zbog svoje neobične duhovnosti, kovači iz Antiohije nisu bili osuđeni na nestanak sa licima sveta; njihovi potomci su Providenjem određeni da odigraju važnu ulogu u istoriji sveta, ali neprestano proganjani, mučeni i prezirani. Spoljašnji znak, krst dvotočkaša, u svakom dobu je nakazna verzija *mehaničke ptice* — vozilo koje u sebi objedinjava letenje (kome su težili) i puzanje na koje su osuđeni da ne bi zaboravili da su stvorena Zemlje.

Prema Josifovim rečima, ponovo se pojavljuju u istoriji za vreme ikonoboračke krize koja je potresla Vizantijsku imperiju. Poučeni kaznom zbog magije i idolatrije, oni su najvatreniji ikonoborci. Pobedom ikonodula, jeres nanovo nestaje sa vidljivog lica sveta da bi posle trista šezdeset i pet godina, monah Kalist prona-

šao treći od ukupno šest primeraka tajnih spisa *Male braće*, kako su se medu sobom nazivali. U snu upućen u Pariz, monah Kalist odlazi na put. U Parizu sreće Engeranda, tu im se pridružuje još nekoliko plemića, a ubrzo i veliki broj sasvim običnih ljudi. Koristeći se podmuklim spletakama, Inkvizičija optužuje najuglednije *Dvokrugaše* (ime su im nadeleni teolozi sa Sorbone) za saradnju sa Sotonom. Kalist i Engerand su spaljeni, a ostatak bratstva uništen u progonima. Samo jedna mala grupa, preci sadašnjih stanovnika ostrva, spasla se bežeći iz Francuske u ladi vodenoj sazvežđem koje će tek u budućnosti biti otkriveno i dobiti ime. Tako su dospeli do najdalje Thulae, ostrva sakrivenog ledom i maglama, na kome sam se i ja našao.

— Još pre stotinu godina — pričao mi je Josif — moj pradeda koji se, kao i moj otac, kao i ja, zvao Josif, kao što su se svi Veliki majstori Male braće zvali Josif, sanjao je da na ostrvo dolazi brodolomnik. Pre njega je to sanjao njegov otac, a pre njega otac njegovog oca. I sada je brodolomnik došao: to si ti. Tvoja dužnost je da napraviš šest zapisa o svemu što budeš saznao i video; naše vreme, vreme stanovnika ovog ostrva je isteklo, i mi se pripremamo za povratak Ocu. Sada se dobro odmori, a kada sakupiš snagu prihvati se posla, obidi sve i raspitaj se o svemu. Onda se prihvati pera.

— Zar je bilo potrebno — upitah — da to budem baš ja? Zar niste mogli naći načina da učenje prenesete još ranije? Zar su moji mornari morali pomreti da bih došao ovde i pokušao da spasem vaše spise?

— Ne — reče Josif spremajući se da krene — tvoji mornari su pomrli zato što su morali da pomru; ti si dospeo ovde zato što si morao da dodeš. Niko od nas nije u stanju da prenese učenje zbog toga što ga svi mi znamo, a učenje uvek prenose oni koji u njih nisu posvećeni, nego u njih veruju. Od većeras ja će te svake noći poučavati u snu i ti ćeš poverovati, jer vec veruješ. A sada — zbogom.

II

Nalazaču ovog spisa biće teško da povjeru u njegov sadržaj — ja sam se uverio očima — ali kako reče Gospod: *blaženi koji ne videše a poverovaše*. Osim toga, Veliki majstor Josif me je uveravao da će rukopis ići iz ruke u ruku, dok ne dospe do pravih, jer on ne traži bilo koga, nego odredenog čoveka. Tom nepoznatom, sigurno i nerodenom, posvećujem stranice koje slede.

Samo ostrvo nije veliko; dugačko je nekih deset, a široko najviše tri milje. Isprva sam mislio da je to razlog zbog koga je ostalko nezabeleženo na pomorskim kartama, ali pohodeći me u snu, Josif mi otkri tajnu. Bežeći iz Normandije, preci ostravljanja su sačuvali primerak Vulgate i spis *Cistiliše sna*; ogledala, oružje i naprave pobacali su u more približavajući se ostrvu. A bez ogledala, satova i mačeva nema istorije; istorija i nije ništa drugo nego dvorana ogledala u kojoj se ne zna koji je pravi, koji lažni lik.

Bez hronologije, bez istorije, ostrvo postoji objektivno utoliko što je duhovna projekcija svojih žitelja; ono nije ništa manje stvarno, ništa manje opipljivo od Britanije, ali se nalazi izvan vremena i prostora, istovremeno bivajući u vremenu i prostoru, zahvaljujući tome što nema

kontinuirani sled dogadaja i ja na njega nisam dospeo posredstvom splava nego, kako mi je rastumačio Josif, posredstvom bunila. A dospeo sam tu da bih — budući pripadnik objektivnog sveta — mogao da budućim pokolenjima poslužim kao posrednik u prenošenju tajne Male evandeoske braće. To je jedini razlog. Opis okolnosti i ostrva nema po sebi nikakve svrhe; on je samo način da sve o čemu se ovde govori postane deo istorije. U suprotnom — to bi se rasplinilo u ništavilu. Ne bi bilo čak ni fantazija.

Mogao bih se zakleti da, izuzimajući Josifa i još nekoliko dostojarstvenika, nikada nisam isto lice video dva puta mada na ostrvu nije moglo biti mnogo stanovnika. Moj dolazak nikoga nije iznenadio; on je odavno bio poznat do u detalje. Sasvim mala deca su govorila o Majstorima koji su pomrli pre mnogo pokoljenja, a odrasli su razgovarali o dogadajima koji će se dogoditi u dalekoj budućnosti; do u tančine su opisivali ubistvo nekog austrijskog nadvojvode usred balkanskih gudura i sa užasavanjem pričali o Velikom ratu koji će se voditi bez cilja, odnosno sa jednim jedinim ciljem: uništavati i ubijati što je moguće više.

S vremena na vreme su se pojavljivali davnjašnji patrijarsi i isto tako neočekivano nestajali, a da to nikoga nije uzbudivilo. Međutim, što je najinteresantnije, to nije ostrvo bezgrešnih, beživotnih kreatura. Dogade su se krade, preljube, pačak i ubistva, da ne govorimo o lažima. Interesantan je odnos prema prestupnicima. Oni se ne kažnjavaju, ne osuduju niti izlažu preziru. Naprotiv. Budući da samo slede tokove providenja, obasipaju se pažnjom, čak im se i zavidi jer čineći zlosti spasonosnu mogućnost pokajanja, a time i mogućnost napredovanja u duhovnosti. Ti povremeni, smišljeni izliv zla, služe da se ne zaboravi vrhovno dobro, da se ne smetne sa uma da medu stvorenim bićima nema savršenih i bezgrešnih.

Međutim, najinteresantnija su groblja. Smeštena tik uz obalu okeana, okrenuta istoku, ona su sačinjena od niza vertikalnih udubljenja u kojima mrtvaci stoje uspravno, poluotvoreni očnih kapaka, mumifikovani hladnoćom, u iščekivanju onoga dana kada će se uz zvuk jerihonskih truba rastvoriti nebo i zemlja i kada će nezamislivi organj živoga Boga osvetliti ljudska srca. Posete tim grobljima razbacanim po uzvišicama jedine su spoljašnje manifestacije religioznosti koje sam zapazio. Često sam primećivao ljude i žene kako dolaze do njima namenjenih udubljenja, ulaze u njih i satima uvežбавaju svoju smrt; stotine, hiljade godina samoće koje prethode trenutku u kome će sve postati jedno u jednom.

Pre nego što završim ovu povest i tako je uvedem u svet istorije, reći će nešto o jeziku ostrvskog življa. U prvo vreme on je podsećao na tihu bruj košnici i bio mi potpuno nerazumljiv. Tajnu tog govora, za vreme jednog sna, otkrio mi je Josif. Oni, naime, govore rečima svih jezika sveta, rečima koje su pre vavilonske potmetnje, činile ljudski jezik koga je gospod raskomadalo na prividno mnoštvo kako bi sprečio da se zlo savršeno formulise i organizuje. A dobru, kako reče Josif, reći nisu ni potrebne.

Jer kao što je mirovanje savršeno kretanje, tako je i čutanje savršena artikulacija.

(odломak iz romana — almanaha „Fama o biciklistima“)